

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ТУРЕЦЬКОГО МИСТЕЦТВА ПЕРІОДУ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ДОБИ

Розглядаючи основну структуру турецького мистецтва, перш за все слід дати оцінку його зв'язку з минулим. Правдивим є той факт, що на ХІХ–ХХ ст., коли завершувався період панування імперій, актуальним стало народження національних держав. При створенні національних держав деякі держави відчували потребу оживити собі минуле, а деякі спрямували зусилля на створення собі нового світу шляхом відмови, що навіть набула форми заборони існування попередніх періодів минулого в мистецькому житті. У роки заснування Турецької Республіки, на жаль, дуже часто спостерігається панування вищезгаданої другої точки зору. Робочий персонал та організації, які в роки республіки виникали на дуже особливих умовах, по-новому визнаючи ідеї сфери мистецтва, вірили в необхідність створення перш за все цілісності існування нової держави з мистецькою ідеологією, спрямованою на європеїзацію, та ставили це собі за мету. Так що в деяких галузях мистецтва та й у системі освіти елементи західного мистецтва повинні були зайняти пріоритетну позицію. Зокрема, багатьма елементами, які слід би було перейняти з історичного минулого в галузях пластичного мистецтва, в музичному житті та архітектурі, необхідно було нехтувати або не помічати їх, вони навіть заборонялися. Але існує дещо інше, пов'язане із цим періодом, від якого не слід відмовлятися, – це той факт, що фразеологізми, пісні-тюркю та ігри, якими володів народ у своєму власному світі та які він, протягом століть переказуючи та переспівуючи, передавав з покоління в покоління, тобто фольклор більш велично вийшов у світ. Настільки, що можна сказати, що це мистецьке життя набуло статусу народного. А зараз давайте спробуємо окремо розглянути кожне розгалуження мистецької сфери...

Образотворче мистецтво

Турецьке образотворче мистецтво кинуло свої перші зерна в османській Туреччині. Разом з періодом республіки в багатьох університетах, академіях почали

викладати предмет під назвою “прекрасні мистецтва”, таким чином стало легшим виховання великої кількості художників. У цей час також були створені приватні майстерні, що стало причиною всебічного розвитку наших художників. У перші роки створення республіки наголос робився переважно на національних мотивах, чітко спостерігається, як військові теми обробляються властивими їм елементами. У цей проміжок часу з-поміж основних елементів, що яскраво втілені в полотнах таких художників, як Самі Єтіка, Халіля Дікмена, Зекі Коджамемі, Алі Авні Челебі та Авні Ліфіж на передньому плані перебуває елемент героїзму.

Наступними спостерігалися проекти модернізації, яка почала виникати у зв'язку з цим періодом і яку можна назвати другим періодом, протягом якого відбувалося введення в малюнок образу жінки та одягу як манери руху модернізації. Намик Ісмаїл, Мелек Джеляль Софу, Малік Аксел, Ібрагім Чалли – перші з-поміж митців цього періоду, чії імена перередусім постають у увазі. У турецькому образотворчому мистецтві розпочинається використання анатолійських і загальнонаціональних культурних цінностей, та, на нашу думку, відображення періоду, яке ми можемо назвати періодом зрілості, ми знайдемо в картинах Маліка Аксела, Наміка Ісмаїла, Самі Єтіка, Шерефа Акдіка, Хікмета Оната й особливо Бедрі Рахмі Єюбоглу.

Частина художників з тих, чії імена перелічені вище, вважаючи недостатнім навчання в Школі прекрасних мистецтв (Sanâyi-i Nefise Mektebi), яка в історії республіки відіграла значну роль у вихованні багатьох художників у місті Стамбулі, районі Шішли, створили художню майстерню під назвою “Майстерня вільного малюнка”, яка згодом взяла на себе велику місію поширення образотворчого мистецтва. Також не можна не звернути увагу на той факт цього періоду, що свідчить про можливість забезпечувати розвиток деяких студентів-художників шляхом відправки їх державою на навчання до Європи. Таким чином було полег-

шено перенесення до Туреччини таких мистецьких течій, як кубізм, сюрреалізм, абстракціонізм, експресіонізм, що розпочинали розвиватися на території Європи. У цей період часу завдяки власним малянкам та навчальним яностям груп, які вони відкрили чи в яких брали участь, на передній план виходять Махмуд Джюда, Нуруллах Берк, Тургут Заїм, Еліф Наджі, Джемал Толлу, З. Фаїк Ізлер, Абідін Діно, Нурі Ісм. Також слід згадати про значну кількість жінок-художників, які зайняли чинне місце в образотворчому мистецтві цих років. Серед них перш за все слід назвати такі імена: Міхрі Мюшфік, Еміне Ф. Тугай, Джкліле-ханім, Гюзін Дуран, Хале Асаф, Назли Еджевіт, Сабіха Бозджали, Фахрюнніса Зеїд.

Також ще одним фактом, що привертає увагу в цій течії образотворчого мистецтва, є те, що такі художники, як Гюзін Дуран, Хале Асаф, Малік Аксел, Тургут Заїм та Бедрі Рахмі, показали особливу точність у пристосовуванні до образотворчого мистецтва анаголійського і нашого традиційного мистецтва. Беручи до уваги вплив різних періодів і течій європейського походження, що також присутній, наприклад, і в роботах абстрактного спрямування, серед найвидатніших художників можна назвати такі імена: Феррух Башага, Селім Туран, Нежат Деврім, Хашмет Акал, Нешет Гюнал, Дуран Караджа.

Мистецтво скульптури

В ісламській традиції мистецтво скульптури, без сумніву, є з точки зору праці однією з найтяжчих галузей мистецтва мусульманського суспільства. Скульптура, яку можна охарактеризувати як майже найпершу в періоді Османської імперії, – це скульптура Султана Абдулазіза верхи на коні, виконання якої він замовив сам. Однак необхідно зазначити, що ця скульптура не підлягає обговоренню з метою отримання відповідної реакції. Точніше, не можна сказати, що стан у перші роки періоду заснування республіки відрізняється від цього стану речей. Незважаючи на те що студентам, яких намагалися виховати як скульпторів у Школі прекрасних мистецтв (Sanâ-yı Nafise Mektebi), згодом забезпечувалося навчання за кордоном, зокрема в Німеччині, Франції, не можна передати словами, яке було втручання

в можливість вільно висловлюватися у власній професії після їхнього повернення на батьківщину. По поверненню із-за кордону, поряд з визначенням певних тем, що висвітлюватимуться в професії, скульптори могли щонайбільше займатися створенням бюстів та пам'ятників. Серед перших імен слід назвати такі: Іхсан Озсой, Зюхті Мурітоглу, Хаді Бара.

Велика частина пам'ятників, які були створені в цей період та які прикрашають площі, були виконані закордонними скульпторами: Х. Кріппелем, П. Канонікою, Дж. Тораком, А. Ханакон. Національна скульптура опинилася в руках зарубіжних скульпторів і це стало головною темою суперечок. І, нарешті, спостерігається спроба З. Мюрітоглу та Х. Барана подолати цей період пам'ятником Барбаросу в районі Бешікташ міста Стамбула. Наступним кроком стало створення рельєфів та випуклостей мавзолею в м. Анкара. Тут, поряд з творами Мюрітоглу, витвори Ілхана Комана, Хусейна Озкана та Нусрета Сумана. Період, коли крок за кроком турецьке скульптурне мистецтво почало займати чільне місце в масштабах країни і навіть в усьому світі, починається з 1950-х років. Свій відбиток на цьому новому етапі залишили такі митці, як Ніджат Сірел, Фіредун Акозан, Мехмет Алі Хандан, Кузгун Аджар, Алі Теоман Германер, Тамер Башоглу, Фюсун Онур.

Але час пливе, і робота з каменем та мармуром змінюється на роботу із залізом, у процесі такого перетворення на передній план виходить одне ім'я – Саді Чалик. Та природно, що скульптори, імена яких перелічені вище, також не могли б себе абстрагувати від такого розвитку і намагалися залишити свій слід у цьому періоді, виготовляючи деякі деталі із заліза чи дерева. Але, як би там не було, мармур також продовжує бути посередником мистецтва скульптури, від якого неможливо відмовитися. У цей час такі митці, як Метін Хасекі, Рахмі Аксунгур, Меріч Хизал, Біхрат Манітан, Хайрі Карай, Хасан Сафкан, Мехмет Аксой, завдяки створенню архітектурних шедеврів завоювали собі важливе місце в мистецтві скульптури.

Мистецтво скульптури, що з 1980-х років потрапило в середовище, що ще раз можна простежити в громадській думці, при заохоченні місцевого самоврядування

стало причиною виникнення, визнання і досягнення слави нових митців. Серед них слід назвати імена таких видатних скульпторів, як Ендер Гюзей, Феріт Озшен, Саїм Бугай, Корай Ариш, Ремзі Саваш, Мете Демірбаш, Мехмет Аксой, Іса Бехзад, Сейхан Копуз, Айтач Кати, Дженгіз Чекіл, Беріка Кирам, Однер Бююкерман, Хайрі Карай, Мюфіде Аксой, Ведат Сомай. Але й на сьогодні неможливо сказати, що заходи, розробки та розповсюдження друкованих праць, що пов'язані з мистецтвом скульптури, здійснюються в Туреччині в необхідній кількості та масштабах.

Архітектура

Також дуже шкода, що в галузі архітектури, починаючи з останнього періоду Османів, значною мірою спостерігався безлад у пануванні стилю та образу. Ця плутанина, що починає виникати з початку XIX століття, стає причиною часом ефективного, іноді заплутаного впровадження деяких західних стилів, особливо в громадських будівлях. Першу національну архітектурну течію, яку у ці роки назвали "неокласицизм" та яка тривала до 1927 року, можна назвати періодом своєрідного пошуку самого себе. Деякі будівлі релігійного характеру, зокрема мечеті, гробниці, та будівлі громадського характеру, такі як школи чи ділові двори, що були створені в ці роки, мають особливі ознаки цього періоду, що привертає неабияку увагу. Серед найвидатніших архітекторів цього періоду слід назвати насамперед Мімара Кемалеттіна, а також Ведата Тека, Алі Талата, Ахмета Хікмета Коюнджуоглу. Також необхідно наголосити й на існуванні зарубіжних архітекторів, таких як Г. Монгері, Р. Орлей, Т. Джост, Е. Еглі, К. Холзмейстер, Б. Таут, Р. Вонхолзер, яким у ці роки вдалося зробити значний внесок в архітектуру періоду створення республіки. Турецькі архітектори, протидіючи іноземним архітекторам, кількість яких поступово збільшувалася та яким забезпечувалися великі можливості, скаржилися на те, що замість них перевага віддавалася іноземцям. Відомо, що іноземні архітектори, про яких йшлося вище, мали перевагу як у сфері будівництва, так і у сфері консультаційних послуг і освіти аж до 1950-х років. Згодом спостерігається вихід на перший план, що особливо яскра-

во видно на прикладі соціальних будівель, таких архітекторів, як Сейфі Арикан, Шевкі Балмумджу, Абідін Морташ, Зекі Саяр, Емін Онат та Седад Хакки Елдем. Але слід відзначити, що, шукаючи серед цього переліку представника національного архітектурного стилю, ми знайдемо ім'я Седада Хакки Елдема, який посів особливе місце в архітектурі. Другий період, що виник згодом та дістав назву Першого національного архітектурного періоду, тривав до 1950-х років. Цей часовий відрізок ввійшов в історію як роки виникнення опору проти іноземних архітекторів. Другим видатним архітектором після С.Х. Елдема став Емін Онат.

За цими роками йде період, що не зміг уберегти себе від впливу ідеології бетонування, яка почала розповсюджуватися у світовому масштабі, та час, коли поступово почала зменшуватися кількість досліджень у галузі національного стилю. Так, що вже в Туреччині почали відображувати всі архітектурні течії Заходу або ще більше – в структурі будівель почала панувати послідовність впровадження, що створювало повну плутанину. Так, наприклад, у турецьких роботах цього періоду починається пошук раціоналістичної, пуристичної форми вираження, а також форми, що походить із Західної Європи, яка була названа як окрема течія. У такій плутанині деякі автори, зокрема Бехруз Чініджи, Гюнай Чіліноглу, Тургут Джансевер, Ертур Єнер, Айхан Бюке, Ілмаз Сагин, Кая Теджімен, Алі Кемаль Танер, намагаються знайти власну оригінальну форму вираження. Незважаючи на швидке поширення урбанізації, впливу Заходу і розвитку різних мистецьких тенденцій, С. Хакки Елдем, Е. Хакки Айверді і Тургут Джансевер намагалися тлумачити цей "модерністський безлад", спираючись на традиційні цінності суспільства, як цього вимагав час, тим самим зайняли особливе місце в розвитку турецької архітектури, адже змогли відстояти власні, не схожі на інші, погляди.

Починаючи з 1950-х років, що відзначаються як період панування однієї партії, відбуваються процеси самопошуку, ремонту, відбудови і реставрації старих пам'яток та розуміння нового відродження. Таким чином, актуальність повторного отримання історичного "полотна", його захисту стало причиною повторно-

го відродження зв'язків з традиційною архітектурою і початку повторного розвитку нового національного архітектурного періоду з такими невід'ємними елементами, як дерево і каміння. Можна сказати, що у таких місцевостях, як Сафранболу, Кастамону, Кютах'я, Амасья, Бейпазари, Мугла, Бурса, Муданья, Урфа та Мардін, не лише швидко розвивалося архітектурне мистецтво, а й створилося підґрунтя для появи нового покоління митців.

Музика

Серед галузей мистецтва, яким у період створення республіки було завдано найбільшої шкоди відомою хворобою – європеїзацією, на першому плані, напевно, стала музика. Ще в перші роки зародження республіки, у 1926 році, шляхом тиску деяких осіб, які вважали, що європеїзацією є наслідування європейських звичаїв і культури, у Турецькій музичній школі (Türk Mûsikisi Dârûlelhan) відмовилися від власної навчальної програми, а цю установу перетворили на навчальний заклад, де навчали лише поліфонічної західної музики. Крім того, імператорський музичний колектив (Muzika-i Hûmâyun), який було засновано ще в період Османів, перевівши в Анкару і перетворивши на Республіканський оркестр, призвичаїли до характеру систематичного виконання західної музики. У той самий час, у 1924 році, у Школі викладачів музики та у Державній консерваторії, що були засновані в Анкарі, також починають навчати поліфонічної музики. І, нарешті, у 1934 році заборонили передачу турецької музики на радіомовленні. Але вже у 1936 році ця заборона була знята. Незважаючи на заборону з боку держави, турецька музика продовжувала жити завдяки турецьким музичним хорам і колективам насамперед у Стамбулі, Ізмірі та Анкарі, а також у різних анатолійських містах, продовжуючи зв'язок завдяки класичній структурі. Таким чином, продовжилося виконання класичних творів і музики, що були створені у період від Османської імперії і до останніх років, завдяки приватним концертам вони змогли продовжити своє існування серед народу. З часом, завдяки відновленню виконання на радіо й авторитету, якими користувалися кам'яні платівки серед народу, не лише не зникла музика попередніх поколінь, а й почали з'являтися

нові музичні шедеври. Але, на жаль, такі тенденції розвитку в певному розумінні перетворилися на більш легкі і з часом стали все менше використовувати різноманітні форми, які існували в турецькій класичній музиці, почала переважати сучасна модель пісні. Фактично пісенна форма, яка досягла найвищого рівня завдяки Хаджи-Аріф бею, з часом стала найбільш використовуваною формою. Без сумніву, навіть при існуванні однієї форми все одно будуть з'являтися композитори, які матимуть власний стиль написання музики і зможуть конкурувати один з одним. Музика Лемі Атлі, Зекі Аріфа Атаергіна, Фехмі Токая, Ракіма Еркулту, Рефіка Ферсана, Мюніра Н. Сельчука, Есарі Асіма, Садеттіна Кайнака, Селяхаттіна Пинара, Шеріфа Ічлі, Алаеддіна Явашча, Селяхаттіна Ічлі та багатьох інших композиторів зайняла важливе, властиве тільки їм, місце в нашому житті. Нарешті, турецька музика завдяки консерваторіям турецької музики, що були відкриті у 1980-ті роки, переставши бути аматорською, перейшла на освітній рівень. Але, що ще важливіше, після збільшення кількості музикознавців та досліджень, що проводяться у цій сфері, почали виходити нові передачі.

У роки становлення Турецької Республіки дещо переоцінювався погляд на класичну турецьку музику, але спостерігалось широке зацікавлення народною турецькою музикою. Зокрема, в період між 1922–26 роками було розпочато дослідницькі роботи в масштабі Туреччини, і протягом цього періоду було створено близько 700 збірок. Наступний крок – Товариство народної творчості, яке було засновано у 1928 році в Анкарі, відкриває свою філію в місті Стамбулі, а у 1953 році це товариство продовжує свою роботу вже як Товариство турецького фольклору. Відповідно завдяки роботі, що велася в консерваторіях Анкари, до 1938 року було зібрано близько 10000 пісень-тюркю. Виконання Хору голосів батьківщини на анкарському радіо також привертає увагу як один з елементів, що забезпечував розповсюдження пісень тюркю. Такі люди, як Музаффер Саріозен, А. Газі Айхан, Муджіп Арджиман, Неріман Алтиндага, Нуретті Чамлидага, Ніда Тюфекчі та Юджель Пашмакчи, зробили великий внесок у справу озвучення матеріалів тюркю.

Але, на жаль, стиль арабесок, що сформувався в процесі, який поступово наростав, починаючи з останньої чверті ХХ століття до ХХІ століття, іншими словами – деградації, переходив у повсякденне життя як форма, що пришвидшувала рівень втрати як у сфері класичної, так і народної музики. Фактом є те, що проти такої деградації, яка подавалася як неминучий процес модернізації, у серйозних масштабах виступили насамперед музичні товариства, хори та турецькі музичні товариства міністерства культури.

Легка західна музика, або, простіше, “поп-музика”, якою цікавилися майже всі люди, особливо молодь, користуючись попитом в Туреччині у минулі роки у виконанні французькою, італійською та англійською мовами, сама по собі змінилася і набула форми турецької легкої музики, виконуючись турецькою мовою. Ця тенденція потурчення, що в перші роки більшою мірою проявлялася за допомогою танго, у подальші роки перейшла у турецький поп.

Бже з початку існування Турецької Республіки турецькому народу почала активно нав'язуватися західна класична музика. Її викладання активно пропагували в школах та вищих музичних навчальних закладах, на концертах та зібраннях теж звучала не природна для турків західна музика. Але, незважаючи на всі намагання нав'язати чуже, західна класична музика не прижилася в турецькому суспільстві. Однак цікавим є й той факт, що, хоча з турків і не вийшло композиторів світового масштабу на поприщі західної класичної музики, з'являлись віртуози, які були відомі всьому Заходу. Серед них можна назвати таких композиторів, як Екрем З. Юн, Джемаль Решіт Рей, Аднан Сайгун, Неджіп К. Аксес, Феріт Тюзюн, Невіт Кодалли, Муаммер Сун, Улві Дж. Еркін. Віртуозами – співаками та диригентами світового масштабу стали Суна Кан, Іділь Бірет, Лейла Генджер, Гюхер і Гюнер Екінджи, Айшегюль Сариджа, Фазил Сай, Хікмет Шімшек, Гюнер Айкал.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що музичний світ відзначався великою диференціацією, що спостерігалася в Туреччині відразу після короткого проміжку часу з моменту заснування республіки, адже погляди держави і музичні вподобання народу, інтелігенції зокрема, не збігалися. Отже,

Турецька музична консерваторія, рішення про заснування якої держава прийняла лише у 1980-х роках, з часу створення республіки і по сьогоднішній день є єдиним навчальним закладом серед всіх навчальних установ, який викладає західну музику. Проте той факт, що держава взяла на себе обов'язок утримання таких закладів, як Оркестр державної філармонії, Республіканський симфонічний оркестр, Державний театр опери і балету, є доказом того, що західна музика й нині сприймається як один з основних елементів європеїзації. Що ж стосується народу, яскраво видно, що він твердий у своєму рішенні вести пошуки від традицій до майбутнього, виступаючи проти позиції держави, якої вона дотримується у музичній сфері.

Театр

У сфері театрального мистецтва, починаючи з років заснування республіки, спостерігається значний розвиток при підтримці держави стосовно ідеї створення нової сцени, яку вона почала надавати ще при пануванні Османської імперії, в період Танзімату. Слід зауважити, що перші кроки у написанні авторських творів та їхньому інсценуванні не були відзначені шаленим успіхом. Але, звичайно, не можна заперечувати, що як переклади, так й інсценування, адаптоване до структури суспільства, мали великий успіх, незважаючи на перші кроки. Західний метод, який спочатку виявився успішним лише в сфері експонування, з часом перевищивши успіхи розуміння театру у сфері інсценування, став причиною виникнення великих авторських творів. Без сумніву, значний внесок у такий розвиток був забезпечений успішним просуванням показів Державного театру, філії якого відкривалися спочатку в Анкарі, потім у Стамбулі і в багатьох містах Туреччини. У той же час театральні роботи, що з перших років заснування республіки діяли в структурі народних будинків, і міські театри, засновані в деяких містах, в першу чергу у Стамбулі, забезпечили легкість в адаптуванні театру західної манери гри до існуючого розуміння традиційного театру. Модель західного театру досить швидко прижилася на території Туреччини. Порушуючи тему сучасного турецького театру, без сумніву, слід згадати імена людей, які були лідерами при здійсненні перших кроків у цій

сфері, серед них – Ахмет Вефік Паша, Алі бей, Намик Кемаль, Шінасі, Ахмет Мітхат, Шемседдін Самі, Абдулхак Хамід. У період створення республіки при згадці мистецтва театру першим на думку, напевно, спадало ім'я Мухсіна Ертугрула, яке в той час отожнювалося з театральною сценою.

У минулому турецького театру слід відзначити наявність двох різних традицій гри: глядацькі сільські ігри і традиційний народний театр. Перші, тобто сільські ігри, незважаючи на те що все ще продовжують існувати, обмежені вузькими рамками. А види народних вистав, такі як меддах (meddah), кукла (kukla), карагьоз (karagöz), ортаюну (ortaoyunu), що розвинулися як один з основних елементів міського життя, з поступовим поширенням західного театру, на жаль, почали втрачати своїх прихильників, зникати зі сцени. Нарешті, вони стають лише засобом розваги дітей і туристів. Але вже з 1980-х років з'явилась нова хвиля зацікавленості у відродженні та розвитку традиційного турецького театру. Тут, без сумніву, якщо відкинути геть негативні сторони, вагомим став внесок телебачення, яке відіграло важливу роль в активному показі розважальних і мистецьких програм. Діяльність німця Карла Еберта в розвитку Державного театру, рішення про створення якого було прийнято разом із заснуванням республіки, слід назвати окремим етапом. Також всім відомо про важливий внесок дитячих театрів і приватних театрів у розвиток і поширення мистецтва театру в масштабах Туреччини. Громади оперет, що діяли в Стамбулі, який серед приватних театрів вважався культурною столицею, користуючись великою повагою серед народу, стали початком існування поняття приватного театру. Далі – більше: виникли нові приватні театри, які спеціалізувалися на показах комедій, водевілів, ревію. Відомими на той час були театри Муаммера Караджа, Тевфіка Більге, Тото і Ситки Акчатепе. З 1950-х років починають виникати групи приватних театрів: Актори Дормен-Кент, Актори Газанфер Озджан-Оралоглу -Арена-Кабаре Девекушу – Нежат Уйгур – Левент Кирджа і друзі спочатку в Стамбулі, а потім шляхом турне по країні стають лідерами мистецтва театру на території Туреччини. Зрозуміло, що турне, у які їздили такі театральні групи, забезпечили

великий внесок у поширення сучасного театального мистецтва на території Туреччини. У ці роки спостерігається виникнення приватних театрів у багатьох містах, і насамперед в Анкарі. Тут важливим елементом, яким не слід нехтувати, є робота, яку ведуть молодіжні театри і театральні фестивалі, відроджені з 1950-х років. Але, на жаль, переверот 1960 року також вплинув на турецький театр, який спочатку існував просто за інерцією, а потім, у 1970–1980-х роках, у його діяльності взагалі спостерігається період застою.

Та, незважаючи на все це, в період створення республіки виходить значна кількість сценічних творів, які також інсценізуються на сцені. Серед головних авторів цього періоду слід назвати Решат Н. Гюнтекіна, А. Кутсі Теджера, Селяхаттіна Бату, Орхана Асена, Джевата Ф. Башкута, Халдуна Танера, Ахмета М. Дранаса, Тургута Озакмана, Меліха Дж. Андай, Азіза Несіна, Рефіка Ердурана, Адалета Агаоглу, Гюнера Сюмера, Дінчера Сюмера, Реджепа Більгінера, Турана Офлазоглу. Починаючи з 1980-х років, театральне життя в Туреччині дістає нову тенденцію відродження. Плюс до внеску державних, міських і приватних театрів у цьому важливу роль відіграло створення приватних шкіл драми при різних закладах вищої освіти і консерваторіях, що почали діяти у ці роки як аматорські театральні общини, а також прагнення до театального життя нового покоління, яке стало випускниками цих навчальних установ. Отже, в останні роки в Туреччині активно розвивається не лише модерністський театр як такий, а й традиційний турецький театр, який вже встиг вийти на міжнародну арену.

Кінематограф

Перш за все слід підкреслити, що перше кінематографічне товариство на території Туреччини з'явилося у 1915 році як Управління кінематографу Збройних сил. Якщо у наступні періоди з'являлися тематичні фільми, то вони переважно мали національні мотиви. У перші роки кінематографії республіканського періоду як у театальному мистецтві, так і в кінематографії спостерігається вихід на перший план імені Мухсіна Ертугрула. Під керівництвом Ертугрула в структурі кінематографу у ролі товариства виникає компанія "Кемаль фільм". У ці перші роки

просто неможливо було не відображати у фільмах всі соціальні труднощі, які переживала країна. Другою після “Кемаль фільм” за величиною була студія “Іпек фільм” (İpek Film Stüdyoları).

Друга світова війна разом з іншими багатьма сферами також значно вплинула і на кіноіндустрію, поклавши початок виникненню періоду застою. 1950-ті роки стали новим етапом розвитку кінематографу, періодом початку використання різноманітних нових елементів. Створення першого фільму припадає на 1953-ті роки. Починаючи з 1960-х років, тенденції розвитку в житті кінематографічного мистецтва швидко набирають обертів. У цей період один за одним виходять фільми таких видатних режисерів, як Лютфі Акад, Атиф Ілмаз, Мемдух Ун, Осман Седен, Метін Ерксан, Халіт Рефіг.

У 1970-х роках завдяки роботам з новими сценаріями після створення Турецького радіо і Телевізійного товариства “TRT”, а також завдяки роботам, сценарії до яких були запозичені з турецьких романів і оповідань, турецький кінематограф переживає новий етап розвитку. Національно-самобутні та політизовані фільми почали частіше з'являтися не в кінотеатрах, а на екранах телевізорів. З'явилося нове покоління кінорежисерів, серед яких можна назвати Омера Кавура, Алі Озгентюрка, Шеріфа Гьорена, Юджеля Чакмакли, Месута Учакана, Ісмаїла Гюнеша, Метіна Джамурджу, Шенера Шена. А з 1990-х років завдяки новому баченню і новим ідеям завоювали визнання на міжнародній арені власними повнометражними та документальними кінематографічними стрічками такі режисери, як Омер Варги, Мустафа Алтиоклар, Сінан Четін, Тунч Башаран, Ілмаз Ердоган, Дервіш Заїм, Нурі Більге.

Традиційні ремесла ручної роботи

З метою виховання нового покоління майстрів-ремісників у Туреччині в 1914 р. було відкрито Школу каліграфії (Medresetü-l Nattatin). Згодом університети країни для подальшого розвитку ремесел почали відкривати спеціальні факультети, які давали відповідну освіту. У 1928 році Школу каліграфії перейменували на Школу мистецтв, котра згодом почала називатися Академією мистецтв. У школі навчали не лише сучасного мистецтва, а й основ деко-

ру, гончарства. Ці відділення давали освіту у таких сферах мистецтва, як покриття позолотою, декор літерами арабської абетки, розпис під мармур, шліхтування, палітурна справа, листове золото, мініатюри, робота з перламутром, гравірування і карбування, вишивання килимів, каліграфія. Державна практична школа прекрасних мистецтв, заснована у 1957 році, також стала навчальним закладом, який працював на вище вказаному напрямі. З часом спостерігається виникнення різноманітних факультетів зазначеного профілю.

Фарфор – кераміка і прикрашання скла

Фарфор і кераміка як одна з галузей мистецтва, що, роками розвиваючись в турецькому суспільстві, набула великого значення, також розвивається і має неабияке значення і в наші дні. Незважаючи на переважаючі тенденції індустріалізації у цій галузі, продукція державної організації “Зоряний фарфор” (Yıldız Çini) і компанії “Фарфорова промисловість” (Porselen Sanayi) разом з компанією “Скляна індустрія Пашабакче” (Paşabahçe Cam Sanayi), а також вироби ручного мистецтва, створені в майстернях Ізніка, Кютах'ї, Чанаккале, як з технічної, так і з естетичної точки зору відіграють важливу роль у розвитку зазначеної галузі. Також слід зауважити, що мистецтво “таємного гончарного виробництва” на рівні менших майстерень порівняно з вищезазначеними установами, що розташовані в населених пунктах Аванос, Кемальпаша, Соргун, Менемен, Конья, Киркларелі, є особливістю, що привертає увагу і в наші дні, адже й досі активно розвивається як в плані мистецької техніки, так і в плані естетичного смаку. Крім того, зображення на продукції компанії “Скляна індустрія Пашабакче” (Paşabahçe Cam Sanayi), що є найкращим зразком відображення розвитку у світовому масштабі мистецтва прикрашання шляхом самовідновлення в галузі виробництва скла, є дороговказом того, що турецькі митці знаються на тенденціях розвитку у цій сфері.

Прикрашання тканин і виробництво килимів

Відомо, що у роки панування Османської імперії в галузі тканин мистецтво прикрашання, а особливо шовкопрядна промисловість, досягло досить успішних показників.

Відомо, що мистецтво прикрашання тканин, в певному розумінні індустріалізуючись разом з періодом створення республіки, робить нові кроки на шляху розвитку. Розвиток ткацької промисловості підтримувався спочатку лише державою, але згодом підключився і приватний сектор. Ткацька промисловість отримала велику можливість розвитку з естетичної точки зору завдяки відділенню орнаментів на тканині, що було відкрито в Академії прекрасних мистецтв (Güzel Sanatlar Akademisi). Не можна заперечувати значного внеску, який забезпечили інститути удосконалення, додатково відкриті як навчальні установи, внеску, який вони зробили у сфері мистецтва прикрашання завдяки традиційним елементам.

У республіканський період ткацьке мистецтво вже набуло певних форм і активно розвивалося ще на початку ХХ ст., тому що мало дореспубліканську історію розвитку. Ткацьке мистецтво стало важливим промисловим сектором і має великі перспективи. Незважаючи на те що в наш час розвитку цього сектору заважає поява «штучного» ткацтва (наприклад, товари з Китаю), турецьке ткацьке мистецтво, особливо ткацтво таких натуральних волокон, як шовк, і досі не має собі рівних.

Покриття позолотою і каліграфія

Покриття позолотою, будучи мистецтвом прикрашання, що виконується на прикладах красивих написів за допомогою позолоти і фарб, прийшло із Середньої Азії в Анатолію і поширилося на території Туреччини періоду створення республіки. Тут перш за все слід згадати ім'я професора док. Сюхейла Унтера, який запобіг зникненню цього виду мистецтва і, поряд з власним внеском в мистецтво покриття позолотою, разом з десятками митців, яких він виховав у майстерні, котру сам відкрив, зміг вдихнути у це мистецтво нове життя. Важливий внесок у цю галузь зробив також і Неджметтін Окяй. Ці дві людини вказали шлях для майбутніх поколінь і забезпечили відродження мистецтва покриття позолотою.

Відомо, що у мистецтві каліграфії існують різні види письма, як-от джелі (celî), талік (ta'lik), діван (divan), рика (rika). Цей вид мистецтва також виховав власних видатних митців, які зробили цінний внесок у цю галузь у період ство-

рення республіки, користуючись досвідом попередніх періодів. Серед таких митців ми відзначили імена Хюсеїна Кутлу, Фуата Башера, Саваша Челіка, Неджметтіна Октяя, Хаміта Айтача, Алі Алпарслана, Мухіттіна Тоя, Алі Серіна.

Мініатюра та ебру (розпис на воді)

Разом зі створенням республіки ім'я професора док. Сюхейла Унвера, так само, як і в мистецтві розпису позолотою, виходить на перший план як ім'я особи, яка була лідером у галузі мистецтва мініатюр. На сьогоднішній день лідером мистецтва мініатюр вважається Нусрет Чолпан.

Що ж стосується ебру, слід зазначити, що саме ХІХ століття стало періодом переходу Османської імперії до цього виду мистецтва, яке прийшло з Далекого Сходу. Ебру не лише знайшло своїх прихильників у Туреччині, а й заповнило серця митців. У сучасному турецькому ебру можна побачити глибину і щирість турецької душі. Турецьке ебру стає не лише екзотичною забавкою, а й справжнім мистецтвом, яке має своїх представників. Серед них слід назвати імена таких митців, як Неджметтін Окяй, Мустафа Дюзгюнман, Фуат Башера та Хікмет Барутчугіль.

Мистецтво металу, дерева і каменю

Відомим фактом є те, якою розвинутою технікою у сфері мистецтва металу володіли турки ще з давніх часів. Турецький народ, віддаючи перевагу естетичній красі металів, що використовувалися як у виробництві зброї, так і у виробництві посуду, згодом частково відмовився від вироблення посуду для широкого споживання, але продовжував виробляти декоративний посуд для продажу і реалізації в туристичних місцях. Також не слід забувати, що існуванню в мистецтві металу ювелірної справи надавали великого значення в житті суспільства. У такому суспільстві неминучим є не тільки збереження ювелірної справи при використанні таких елементів прикрашання і практичного застосування мистецтва, як прикрашання золотими чи срібними нитками, гравірування, розпис тканин, ковка тощо, а й продовження розвитку і відродження ювелірної справи в гармонії з умовами часу. І ось мистецтво ювелірної справи продовжує нести свою значущість і красу в багатьох місцях Туреччини, і насамперед у Стамбулі.

Також відомо, що робота по дереву протягом століть займала важливе місце в турецькому суспільстві, застосовуючись як у житлових будівлях, так і у ролі прикрас у будівлях соціального призначення. Таким чином, дерев'яні житлові будинки, що століттями будувалися в турецьких населених пунктах, робота по дереву, що була елементом прикрас, житлові будівлі в житлових кварталах зайняли важливе місце в житті турецького суспільства. Після того як поселенці стали суспільством і в певних місцевостях у помешканнях турків почали віддавати перевагу роботі з каменем, так само і в релігійних та соціальних будівлях почали посилалися на їхню особливу цінність...

Однак у наш час у будівництві активно застосовується бетон, який поступово витісняє дерево і камінь, що призводить до деградації мистецтва роботи з цими матеріалами. На сьогоднішній день роботи по дереву, прикрашання та робота з кам'яними будівлями, на жаль, здебільшого тривають у вигляді реставраційних робіт або обновляються в галузі ручного мистецтва. Використання бетону настільки негативно відображається на розвитку роботи з каменем, що вже зараз можна говорити про знецінення ручної роботи і погіршення умов праці. Існує велика небезпека того, що з часом кількість тих, хто працює у сфері цього виду мистецтва, неминуче буде зменшуватися, що в майбутньому негативно відобразиться на реставраційних роботах. Але, незважаючи ні на що, на території Південно-Західної Анатолії, яка відома своїми кам'яними спорудами, продовжує процвітати мистецтво роботи з каменем, створюються майстерні, виховуються майстри роботи по дереву і каменю. Є надія, що вже скоро настане час відродження цих мистецтв, адже необхідність у цьому відчувається вже зараз.

Роблячи висновок, можна сказати, що, попри всі негаразди, традиційні турецькі ремесла розвивалися завдяки підтримці держави, громадських організацій і продовжують розвиватися завдяки зусиллям місцевої влади. Але процес розвитку уповільнюється через модернізацію будівельної сфери і звуження сфер використання продукції з металу, дерева, каменю ручної роботи. Тому надії на майбутнє у цій сфері є, але не дуже райдужні.

Фольклор

Фольклор, який асоціюється в першу чергу, з народними піснями й танцями, є проявом оригінальності та самобутності того чи іншого народу. Тут можна було б багато говорити про засади й особливості турецького фольклору, але зупинимось лише на деяких аспектах цього питання.

Без сумніву, основу фольклору творять народні мелодії. І серед всіх галузей мистецтва періоду створення республіки фольклор посідає одне з перших місць. Одним з найважливіших завдань того часу було збирання фольклорних матеріалів, поєднання їх з народними тюркю й танцями. Дослідники фольклору почали знаходити цікаві, невідомі раніше вірші, народні пісні, зацікавленість якими помітно зростала з кожним днем. Дослідження, що почали проводитися з перших років заснування республіки за підтримки держави, громадських організацій і мешканців різних селищ, допомогли створити міцне підґрунтя для активного розвитку народного мистецтва не лише на території республіки, а й за її межами.

Важливою частиною турецького фольклору є народні танці, які виконуються під музику певної місцевості. Серед них можна назвати халай, хорон, бар, зейбек. Ці назви є загальноприйнятими, хоча в деяких місцевостях вони мають дещо інше інтерпретування.

Іншим важливим елементом, який доповнює структуру фольклору, що складається з музики, танцю і мелодії, без сумніву, є місцевий одяг, елементи якого можуть дещо відрізнятися залежно від місцевості. Очевидно, що різнокольоровий одяг, який і досі ще використовується в деяких селах і місцевостях, є особливим для турецького народу, є одним з елементів збереження фольклорних традицій.

Одним з яскравих проявів фольклору сьогодення є історичний символ – ашуг, який і досі заворює своєю грою на сазі та мовними каламбурами. У наші дні цей вид мистецтва успішно продовжує своє існування в масштабах країни.

Підводячи підсумок, із задоволенням мушу відзначити, що майже всі елементи фольклору не тільки збереглися до наших днів, а й змогли розвинутися і модернізуватися в сучасних умовах.

**Т.К.Н.В.; Почесний член Фонду "Турецька нафта" та Фонду "Т. Мікрохірургія".*